

A mechanizmus és a cél

Szerkesztői vélemény

2026 közepén a kínai állami hírügynökség tudatta a világgal, hogy az ország „a tudományos-technológiai versenyben kitűzött céljai elérése érdekében” 12 200 egyetemi program megszüntetését jelentette be. Egyetlen tollvonással a szakok egyharmada tűnik el a kínálatból, nagy többségük a társadalom- és bölcsészettudományok területéről. Evvel párhuzamosan ösztől az iparpolitikához és a „munkaerőpiaci igényekhez” jobban igazodó 10 200 új képzés indul el – javarészt mesterséges intelligencia (MI), robotika, félvezetőmérnökség (semiconductor engineering), MI-vezérelt gyártástechnológia fókusszal.

Kína korántsem áll egyedül ezzel a hangsúlyképzéssel. Évtizedes trendről van szó, amelyre a világ számtalan országában találhatunk példákat. Ahogy az is megszokott, hogy a döntéshozók csak legyintenek azokra a felvetésekre, amelyek hibásnak minősítik az „elműszakiasítás” trendje mögött álló megfontolások nagy részét:

„A technológia önmagában nem jelent megoldást. Az igazi varázslat akkor történik, amikor a technológiát stratégiaileg alkalmazzák, annak egyértelmű megértése mellett, hogy hogyan szolgálja az átfogóbb küldetést... A technológia lehetőséget nyújt, nem pedig irányít” (Amarin, 2024).

Hasonlóképpen jelentős az érzéketlenség azon narratívák iránt is, amelyek sokoldalúan érvelnek a társadalom- és bölcsészettudományok hídfőállásainak megtartása mellett, azok stratégiai jelentőségét hangsúlyozva. A „mesterséges intelligencia korára” reflektálva pedig egyre több és egyre formagazdagabb megszólalás árnyalja tovább a képet:

„Előtérbe kell helyeznünk azokat az adottságokat, amelyeket a gépek nem tudnak könnyen utánozni: a kognitív rugalmasságot, a széles körű intellektuális szintézist és a kritikai gondolkodást. A bölcsészettudományokon alapuló szemlélet mára már nem csupán „kellemes kiegészítő”, hanem modernkori szükséglet” (Catherine Campbell).

„Az igazi érték nem a gyors válaszok generálása, hanem az, hogy tudjuk, hogyan kell feltenni a megfelelő kérdéseket” (Chuck Todd)

„A technológia alakítja majd a jövőt, de az embereknek kell irányítaniuk a jelentését” (Brian Berman, Nova Institut).

„A bölcsészettudományok még soha nem voltak olyan fontosak, mint manapság. Éppen ezért vállalunk vezető szerepet a mesterséges intelligenciára vonatkozó politika formálásában.” (Bell, 2023)

Johnson (2025) úgy összegzi ezt a nézőpontot, hogy „ha a technológia a végcél, szem elől tévesztjük mindazt, ami igazán fontos”. És könnyű azonosítani a rossz kérdéseket is, amelyeket felteszünk. Például „*Hogyan tehetjük az AI-rendszereket igazságosabbá és felelősségteljesebbé?*”, miközben helyesen ez így hangzana: „*Minek kellene változnia a társadalomban ahhoz, hogy igazságosabb és felelősségteljesebb eredmények szülessenek?*” Teljesen félrevezető, egyenesen pusztító azt kérdezni, „*Hogyan integrálhatnánk a mesterséges intelligenciát az oktatásba vagy az egészségügybe?*” – miközben a valódi kihívás az, hogy „*Milyen oktatási vagy egészségügyi eredményeket szeretnénk javítani – és hogy ebben egyáltalán szerepet játsszon-e a mesterséges intelligencia*”. A lényeg az, hogy újra és újra a mechanizmus válik céljá.

Hogy mivégre is az MI, hogy mi is a cél, aminek az érdekében mozgósítjuk a megszülető és fejlesztés alatt álló alkalmazásokat, ezt paradigmátikusan az emberközpontú mesterséges intelligencia (human-centered AI) a „közös érdekében mozgósított MI (AI for social good) vagy a humanisztikus MI (humanistic AI) iskolája igyekszik átvinni a köztudatba, egyelőre kevés sikerrel. Mert miközben pápai enciklikáktól világszervezetek MI-ügyi preambulumaiig mindenütt ez a valódi kiindulópont, amikor a források allokálása és a fejlesztési irányok közötti priorizálás kérdései kerülnek elő, akkor annak kontextusa a nemzetállamok közötti gazdasági-technológiai verseny, amelyet olykor az eufemisztikusan MI-szuverenitásnak nevezett speciális kihívással vonnak össze. A motivátor a leszakadástól, a jövő nagy iparági pénzmalmaiból való kimaradás veszélye, nem az (akár mások által fejlesztett) megoldások implementálásától remélt társadalmi haszon.

A XXVI. évfolyamában járó Információs Társadalom, talán Magyarországon egyedülként ezen a szakterületen, társadalomtudományi folyóiratként határozza meg önmagát. Mégis, a közlésre beküldött kéziratok jelentős része a technológiával magával, vagy a technológiához kapcsolódó részletkérdésekkel foglalkozik, ezért szempontunkból kevésbé relevánsak (igen, még a „human in the loop” diskurzus formájában is, mert ez is csak azt keresi, hogy miképp tereljük vissza a figyelmet a termékfejlesztésben részt vevő szereplők fontosságára, helyiértékére). Az „elveszi-e munkát az MI” típusú, mostanra paradiskurzussá fonnyadt megközelítéseket is szívesen meghagyjuk a bulvársajtónak. Olyan tanulmányokat várunk, amelyek originális módon járulnak hozzá az MI társadalmi hatásaival, filozófiai elemzésével, nagymintás, általánosítható tanulságokkal szolgáló empirikus vizsgálataival kapcsolatos irodalomhoz. Nem sokadik MI-kritikákat várunk, hanem a mesterséges intelligencia világát társadalomkritikai fegyverzettel megközelítő, új szempontokat felvető írásokat.

Irodalom

Amarin, Meir (2024): The Tech Blindspot: When Tools Become the Purpose *Innovation, Leadership & AI* Sep.22.

<https://www.linkedin.com/pulse/tech-blindspot-when-tools-become-purpose-meir-amarin-lsfoe/>

Bell, G. et al. (2023): Rapid Response Information Report: Generative AI - language models (LLMs) and multimodal foundation models (MFMs). Australian Council of Learned Academies.

Johnson, Charley (2025): Trapped by the Pursuit of Efficiency *Untangled With Charley Johnson* Feb 2.

<https://untangled.substack.com/p/trapped-by-the-pursuit-of-efficiency>

A további idézetek forrásai:

Brian Berman idézett mondata innen: Embracing Humanity in the Age of AI

<https://mailchi.mp/novainstitutehealth/embracing-humanity-in-the-age-of-ai?e=698193b8ca>

Catherine Campbell (Dean of the College of Arts and Sciences at John Carroll University) és

Chuck Todd idézett mondatai innen: Why the Humanities Matter More in the Age of AI?

<https://www.jcu.edu/news/2026/03/why-the-humanities-matter-more-in-the-age-of-ai>

A szerkesztőség nevében: Z. Karvalics László